

Çok Yönlü Bir Muharrir ve Fikir-Siyaset Adamı Olarak Samet Ağaoğlu (1909-1982)

Etem Yunus Akbayır*

ÖZET

Bu araştırma, erken cumhuriyet dönemi ve çok partili dönemin önemli isimlerinden Samet Ağaoğlu üzerine bir biyografya çalışmasıdır. Samet Ağaoğlu, tek parti döneminin aktif siyasetçilerinden ve fikir adamlarından Ahmet Ağaoğlu'nun oğludur. Bu nedenle Samet Ağaoğlu, hayatını, ilk yıllarından itibaren politik atmosfer içerisinde geçirmiştir. Bu, onun başarılı bir portre ve anı yazarı olmasını sağlamış, aynı zamanda babasından miras kalan liberal fikirleri siyaset sahnesine taşımaya etki etmiştir. Bu çalışma ortaya çıkarken hatıralardan, portre yazılarından ve ikincil eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Samet Ağaoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Demokrat Parti, Serbest Cumhuriyet Fırkası*

ABSTRACT

This research is a biography study on Samet Ağaoğlu, one of the important names of the early republican period and the multi-party period. Samet Ağaoğlu is the son of Ahmet Ağaoğlu, one of the active politicians and intellectuals of the single-party period. For this reason, Samet Ağaoğlu has spent his life in a political atmosphere since his early years. This enabled him to become a successful portrait writer and memoirist, as well as bringing the liberal ideas he inherited from his father to the political scene. Memoirs, portrait writings and secondary works were used while this study was created.

Keywords: *Samet Agaoglu, Ahmet Agaoglu, Democratic Party, Free Republican Party*

---

* Araştırmacı – Yazar, eyunusakbayir@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5622-4917.

GİRİŞ

Bu çalışmada politikacı, hukukçu, hatıra ve öykü yazarı Samet Ağaoğlu'nun yaşamı, politik dünyası ve yazarlığı incelenecektir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli figürlerinden Ahmet Ağaoğlu'nun oğlu olan Samet Ağaoğlu Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuduktan sonra tahsil hayatına Strazbourg'da doktora yaparak devam eder. Döndükten sonra çeşitli memuriyetlerde bulunduktan sonra 1947 yılında istifa ederek Demokrat Parti'ye katılır. Parti içinde çeşitli görevleri ve hükümette muhtelif bakanlıklarda görevler icra eder. 27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte tevkif edilip yargılanan Ağaoğlu, bir süre hapis yatar.

Samet Ağaoğlu, Türk Edebiyatı içerisinde en çok hatıra ve portre yazan isimlerden biri olmanın yanı sıra psikolojik öyküler de yazar. Hem siyasetin bu denli, doğuştan itibaren dolaylı veya dolaysız olarak, içinde olup, hem de edebi açıdan bu denli üretken olabilen insanların sayısı oldukça azdır. Yazdığı hatıralar ve portreler İttihat ve Terakki Dönemi'nden Demokrat Parti'nin sonuna kadarki mühim isimlerin ekseriyetini tanımamıza önemli ölçüde yardımcı olur.

1. Hayatı

a) Ailesi, Çocukluk ve Gençlik Yılları

Samet Ağaoğlu 1909 yılında Azerbaycan'ın Karabağ şehrinde dünyaya gelmiş; politikacı, yazar, akademisyen Ahmet Ağaoğlu'nun ve Karabağ'ın soylu ailelerinden birine mensup Sitare Hanımın oğludur. Babası Ahmet Ağaoğlu da 1866 Karabağ doğumludur. Ahmet Ağaoğlu, Paris'te Hukuk öğrenimine devam ederken, oradaki Jöntürkler'den Ahmet Rıza ve Doktor Nazım gibi isimlerle tanışır. Bu tanışma onun istikbalini belirleyecektir. Bir taraftan Hukuk tahsili yapan Ahmet Ağaoğlu diğer yandan Fransızca, İngilizce, Rusça gibi dillerin yanı sıra Farsça'yı da öğrenir, bir diğer taraftan da Ernest Renan'ın derslerini izler. Fransa'da tahsilini bitirdikten sonra memleketi Azerbaycan'a dönerek Sitare Hanım'la evlenir. 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra, İttihatçı dostlarının yanına, hürriyet mücadelesi vermek amacıyla İstanbul'a gelir. İttihat ve Terakki Fırkası'na girdikten sonra gazetecilik yapmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, birçok İttihatçı ile birlikte Malta'ya sürgün edilir. Malta'daki anılarını, *Miitareke ve Sürgün Hatıraları*¹ adlı kitabından öğrenmekteyiz. Sürgün yıllarında, eşi Sitare Hanım ile yazışmalarını oğlu Samet Ağaoğlu'nun *Babamın Arkadaşları*² isimli kitabında, Sitare Hanım'a ayırdığı bölümde³ görüyoruz. Ahmet Ağaoğlu Malta'da iken eşi ve içerisinde Samet'in de bulunduğu beş çocuğu maddi yokluk çekmişlerdir. Ahmet Ağaoğlu 1921 yılında Malta Sürgünü'nden döner ve Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gider. Daha sonra Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte Kars'tan mebus olarak meclise girer Bu yıllarda Ankara Hukuk mektebinde dersler verir. 1930 yılında, Atatürk'ün teklifi ve ısrarı üzerine kurulacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na (SCF), Sitare Hanım'ın itirazlarına rağmen, Fethi Okyar'ın yanında girer. Serbest Cumhuriyet Fırkası sürecinde yaşadıklarını, yazmış olduğu *Serbest Fırka Hatıraları*⁴ adlı kitabından öğrenmekteyiz. 1931 yılında SCF'nin kapatılması üzerine Sitare Hanım'ın hastalığı sebebiyle

¹ Ahmet Ağaoğlu, *Miitareke ve Sürgün Hatıraları*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013, 2. Baskı.

² Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, 3. Baskı.

³ *A.g.e.*, s.214-239

⁴ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, 2. Baskı.

İstanbul'a taşınır. Sitare Hanım, kocası Malta'da iken kalp ve karaciğer hastalığına yakalanmış, bu hastalık yıllarca sürüp gittikten sonra bu yıllarda ilerlemiştir. Ahmet Ağaoğlu, İstanbul'a taşındıktan ve SCF deneyimi sona erdikten sonra siyasetten çekilmiş, Darülfünun'da ders vermeye başlamıştır. 1933 yılında ise, yine eşi Sitare Hanım'ın ikazlarına rağmen Akın adında bir gazete kurup muhalif yazılar neşretmeye başlar. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Ağaoğlu'nu Dolmabahçe Sarayı'na çağırır ve sofradakilere Akın Gazetesi'ndeki muhalif pasajları okuttuktan sonra Atatürk sofradakilerden birine işaret ederek, *"Beyefendi, bir zat hem Darülfünun'da hocalık eder, hem de iktidarı tenkît ederse bunun neticeleri iyi olur mu?"*⁵ Sorusuyla başlayan tartışma yine Atatürk'ün *"Söyle bakalım sen bu gazeteyi çıkarmak için parayı nereden buldun?"*⁶ Sorusuna cevap olarak Ahmet Ağaoğlu, *"Paşam, Akın nüshaları meydana çıkarak makalelerin okunmaya başladığı zaman gazeteyi kapatmaya karar vermiştim. Fakat mademki böyle bir şüphe var, müfettişlerinizi göndererek parayı nereden, nasıl bulunduğumu tabkikle ilân etmedikçe gazeteyi kapatmayacağım."*⁷ Çıkışında bulunur. Samet Ağaoğlu'nun anlattığına göre, Ahmet Ağaoğlu gazeteyi çıkarmak için Sitare Hanım'ın çeyiz olarak getirdiği, hatırası bulunan halıları satmıştır.⁸ Mustafa Kemal bunun üzerine, *"Demek kafa tutuyorsun. Hem sen unutuyorsun ki bir sığıntısın."* Ahmet Ağaoğlu Atatürk'ün bu lafından müteessir olduğunu belirtmekte beis görmemiştir, *"Paşam, on sekiz yaşımdan beri Türk Milleti'nin hizmetindeyim. Bana bu hizmet yolunda birçok defalar, bir çok adamlar bu sözü söylediler. Hepsine güldüm. Amma şimdi sizin ağzınızdan aynı şeyi işitmek beni rubumun en derin noktasına kadar sarstı. Çünkü ötekiler küçük adamlardı. Siz ise bu memleketi kurtarmış insansınız. Bir yandan bütün dünyanın Türk ırkından, Türk Milleti'nden geldiği tezini ortaya atıyorsunuz, diğer taraftan hududumuzdan iki saat ötedeki halis Türk ve yazık ki esir bir yurttan Türk'ün bürriyetini muhafaza etmeye muvaffak olmuş kısmına gelen, yine halis bir Türk'e sığıntı diyebiliyorsunuz. Bu ne korkunç tezatır ve niçin Allah bana sizi böyle bir tezat uçurumu içinde göstermek felâketini nasip etti."*¹⁰ Dedikten sonra Atatürk'ün nedamet getirmesine rağmen Dolmabahçe Sarayı'nı terk eder. Birkaç hafta sonra da Akın gazetesi kapanır, daha sonra Darülfünun'da çalışmasına son verilir. Yine 1933 senesinde eşi Sitare Hanım vefat eder. Ahmet Ağaoğlu, vefat edeceği 1939 yılına kadarki yaşamını yalnız ve oğlu Samet ile mektuplaşarak geçirir.

Samet Ağaoğlu'nun çocukluğu çoğunlukla babasının politika yıllarında yaşadığı Keçiören'deki evde geçmiştir. Bu evin konukları, babasının arkadaşları anlattığı Babamın Arkadaşları adlı kitabında görülmektedir. Ziya Gökalp, Ömer Naci, Abdullah Cevdet, Yusuf Akçura, Kara Kemal, Recep Peker, Reşit Galip, Fuat Köprülü gibi isimleri yakından tanımış, bunların tartışmalarına, dostluklarına küçük yaşlarda şahit olmuştur. Çocukluğunun geçtiği Keçiören'deki evde, yıllar sonra beraber siyaset yapacakları bu isimlerinden bazılarını tanımıştır. Karakterinin şekillenmesinde bu evde tanıdığı isimlerin ve babasının karakterinin ve siyasî yaşamının büyük önemi yadsınamaz. Nitekim Siyasî günlük adlı eserinde, *"Vefasızlığın, hıyanetin, siyasî rekabet ihtirasının sürüklediği çeşitli ablâksızlıkları dâbâ o yaşlarda tanıdım ve gördüm. Dâbâ üç beş ay önce amca diye ellerini öptüklerimin sehpalarında sallanan cesetlerine korka korka, titreye titreye baktım. Birbirlerine ölüncüye kadar sadık kalmaya yemin etmiş insanların aradan çok geçmeden yine birbirlerini yok etmeğe nasıl hazırlandıklarını hayretle dinledim. Yalnız küçük dağları değil, büyükleri de kendisinin yarattığını sanan kabadayılar gördüm, süngüler arasında kendisini sorguya çeken çünkü arkadaşlarının önünde yerlere kadar eğilerek hayatını*

⁵ Babamın Arkadaşları, s.237.

⁶ A.g.e. , s.237.

⁷ A.g.e. , s.237.

⁸ A.g.e. , s.236.

⁹ A.g.e. , s.237.

¹⁰A.g.e. , s.238.

bağışlamaları için yalvarıyorlardı. Profesörler gördüm; öğrencilerini hükûmete jurnal ediyorlardı. Valiler gördüm; siyasi basımlarının ipe çekildikleri zaman çıkardıkları seslerin taklidini yaparak, adale geçemesinin sonucu beliren bazı halleri kabkabalarla anlatıyorlardı.”¹¹ Diyerek çocukluğunda tanıdığı isimlerin etkisinden bahsederken yine aynı eserde, “Kuvvetli kişiliğinin üstümdeki etkisi ölümünden yirmi yıl sonra, bugün de devam etmektedir.”¹² Diyerek babasının tesirini itiraf etmiştir.

Samet Ağaoğlu, lise hayatını Ankara Erkek Lisesi’nde geçirir. Burada, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Nurullah Ataç gibi isimlerin öğrencisi olur.¹³ 1927 yılında buradan mezun olduktan sonra Ankara Hukuk Fakültesi’ne başlar ve burada ders veren babası, aynı zamanda hocası olur. Samet Ağaoğlu, yine burada Genç Türk Edebiyat Birliği adında bir oluşum kurar ve mecmua çıkarmaya başlarlar. Fakülte idaresinin bundan rahatsız olması üzerine, babasına şikâyet ederler ve Samet Ağaoğlu babasının itirazına rağmen cemiyeti kapatmaz. 1930 yılında Ankara Hukuk Fakültesi’nden mezun olduktan sonra doktora yapmaya Fransa’nın Strazbourg kentine gider ve burada yaşadıklarını Strazbourg Hatıraları adıyla önce Varlık dergisinde tefrika halinde neşredilir, daha sonra 1945 yılında kitap olarak basılır. Samet Ağaoğlu, orada geçirdiği iki seneyi şöyle betimler,

“Yağmurlu ve serin bir sabah Strazbourg garına inen mağrur, kendini beğenmiş, etrafa istihfafla bakan genç, iki sene sonra yine yağmurlu ve serin bir akşam, aynı gardan, benliğinin bu mânâsız ve lüzumsuz çıkıntıları tamamen törpülenmiş olarak trene bindi. Ruhunda ve kafasında büyük değişiklik olmuştu. İnsanî rekabetin ağır ıstırabını tatmış, dudaklarındaki mağrur tebessüm yerini düşünen bir çizgiye bırakmış, bu şebirin potasında kaynamış ve pişmişti.”¹⁴

Samet Ağaoğlu, Fransa’da kaldığı müddette derslerini vermiş, yaz tatili için Türkiye’ye dönmüştür. Ancak bu sürede hükümet değişmiş, yeni Adalet Bakanı Rüştü Saraçoğlu tekrar dönmesini sağlayacak izni, babasının muhalif kişiliğinden dolayı çıkarmamış ve Samet Ağaoğlu Strazbourg’a geri dönememiştir. Ancak Strazbourg’da kaldığı süre içinde tanıştığı bir diğer Türk öğrenci Neriman Babaoğlu ile evlenmiştir.

Samet Ağaoğlu, Türkiye’ye döndükten sonra babasının da yardımıyla İş ve İşçiler Bürosu’nda tetkik memuru olarak memuriyet hayatına başlar. Bürokrasi’nin çeşitli kademelerinde bulunduktan sonra 1947 yılında İç Ticaret Umum Müdürü iken memuriyetten istifa etmiştir. İstifasından sonra, geri dönmek için söylediğini belirttiği şu dizeleri söylemiştir,

“Görüüp abkâm asrı münharif sıtk u selâmetten

Çekildik izzet ü ikbal ile bâb – ı hükûmetten”¹⁵

Bu yıllarda oğlu Tektaş Ağaoğlu dünyaya gelmiştir. Memuriyetten istifa ettikten sonra o 1946 yılında ilk seçimine giren Demokrat Parti’ye katılmıştır.

b) Demokrat Parti Yılları: Parti Müfettişliği, Çeşitli Bakanlıklar

Samet Ağaoğlu, memuriyetten istifa ettikten sonra Celal Bayar’a yazdığı ısrarlı mektupların neticesinde Demokrat Parti’ye (DP) katılır. DP’ye katıldığı günden, DP’nin iktidara geldiği günlere kadar

¹¹ *Siyasî Günlük*, s.24.

¹² *A.g.e.*, s.23.

¹³ Muzaffer Çandır, *Manisa Milletvekili – Yazar Samet Ağaoğlu: Hayatı – Sanatı – Eserleri*, Manisa, Manisa İl Özel İdaresi İl Genel Meclisi, 2013, s.22.

¹⁴ Samet Ağaoğlu, *Strazbourg Hatıraları*, İstanbul, Güven Basımevi, 1945, s.8.

¹⁵ *Siyasî Günlük*, s.36.

tuttuğu notları *Siyasi Günlük-Demokrat Parti'nin Kuruluşu* isimli eserinde görmek mümkündür. Bu günlüklerde, parti içi çatışmaları, ulusal gündemi, meclisin ve dönemin atmosferini görmek mümkündür.

Samet Ağaoğlu, Celal Bayar'la evlerinin yakın olmasından dolayı toplantı sonraları evinin bulunduğu semte Celal Bayar ile gitmiştir. Bu şekilde, birebir sohbetler ile gelişen muhabbet ile Bayar'ın düşüncelerini açtığı, güven duyduğu bir isim olmuştur. Ağaoğlu, parti içerisinde aynı zamanda Adnan Menderes'e de yakındır. Menderes'le yaşadığı anıları, onunla ilgili düşüncelerini *Arkadaşım Menderes*¹⁶ adlı anı kitabında görmek mümkündür.

Samet Ağaoğlu parti içerisinde Parti Müfettişi olarak oldukça yüksek bir mevkidedir. İkna gücü kuvvetli görüldüğü için parti içerisinde zaman zaman uzlaşma sağlanamayan, daha sonra da partiden ayrılan Kenan Öner, Ahmet Tahtakılıç gibi isimleri ikna etmek için görevlendirilmiştir. Siyasî Günlük isimli eserinde görüldüğü üzere hususî ortamlarda düşüncelerini çekinmeden söylediği için zaman zaman Bayar'la zaman zaman da Menderes'le ters düştüğü olmuştur ancak partideki varlığı kesintiye uğramamıştır.

1950 seçimlerinde Manisa'dan ve Muğla'dan namzet gösterilmiş, Muğla'dan milletvekili olarak seçilmiştir. Samet Ağaoğlu, kurulan ilk kabinede yer almaz. Emeginin karşılığını alamadığı düşüncesine kapılan Ağaoğlu, Ankara Palas'ta umumi olarak Menderes'i eleştirmeye başlar.¹⁷ Bunun üzerine bir ay sonra kabineye Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak atanır. 1952'de ise Çalışma Bakanı olur. 1953'te istifa edip 1954 intihabında Manisa mebusu olarak seçilir. Bu seçimden sonra da kabinede yer alamayan Ağaoğlu, evvelde olduğu gibi Menderes'i eleştirmeye başlar. 1955'te ise yeniden kabineye, İşletmeler Bakanı olarak girer. 1957 seçimlerinden sonra Sanayi Bakanı 1958 yılında yeniden Devlet Bakanlığı yaptıktan sonra ise parti grubunun isteği üzerine istifa ettiği bakanlığına bir daha geri dönmez ancak parti içerisinde Genel İdare Kurulu'ndaki görevi 27 Mayıs 1960'a kadar devam eder.

Samet Ağaoğlu, milletvekilliği yaptığı dönemde mecliste partinin sözcüsü gibi hareket etmiştir. Suçlamalara, iddialara Meclis'teki kürsüsünden o cevap vermiş, partisini, Menderes'i ve Bayar'ı o müdafaa etmiştir.¹⁸ 27 Mayıs darbesinden sonraki yargılama sürecinde partisini en çok yoran Kırşehir'in ilçe yapılması¹⁹ ve Tahkikat Komisyonu²⁰ meselelerinde partisine aykırı bir pozisyona düşmemiş, alınan kararlara uygun hareket etmiştir.

1958 yılında ise sağlık sorunları belirmeye başlar ve tedavi için Londra'ya gider. Döndüğünde ise 27 Mayıs darbesi gerçekleşmiş, Samet Ağaoğlu tevkif edilmiş, evleri aranmış ve iddiaya göre Samet Ağaoğlu'nun tuttuğu günlüklerin, yazdığı hatıraların çoğu kaybolmuştur.²¹

¹⁶ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul, REK-TUR Kitap Servisi, 1967.

¹⁷ Çandır, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁸ *A.g.e.*, s. 46.

¹⁹ 1954 yılındaki seçimlerde Adnan Menderes ile ihtilaf halinde bulunan Osman Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nden milletvekili seçildiği Kırşehir, Demokrat Parti tarafından il statüsünden ilçeye düşürülür.

²⁰ 1960 yılının mayıs ayında Demokrat Parti iktidarı, meclisteki muhalefetin ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin faaliyetlerini araştırmak için Tahkikat Komisyonu adında geniş yetkili bir komisyon kurarlar. Bu komisyon faaliyetlerini sürdürdüğü sürece siyasî partilerin meclis dışındaki faaliyetleri yasaklanmıştı. Bu şekilde İnönü'nün, Kayseri'de düzenleyeceği toplantı önlenmiş olacaktı. Kaynak: Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, 29. Baskı.

²¹ *A.g.e.*, s. 52.

c) 27 Mayıs Yargılamaları ve Ömrünün Son Demleri

Samet Ağaoğlu, 27 Mayıs 1960 sabahı darbe gerçekleştiğinde, evinden alınıp önce Harbiye'ye getirilir, bundan yaklaşık 20 gün sonra diğer partidaşlarıyla birlikte Yassıada'ya nakledilir. Burada onu, Türkiye'nin ilk kadın avukatı olan ablası Süreyya Ağaoğlu savunur. Buradaki anılarını, yazdığı *Marmara'da Bir Ada* adlı kitabından öğrenebilmek mümkündür. Kendisine, mahkeme başkanı Salim Başol tarafından yöneltilen, "Neden Halk Partisi Malları hakkındaki kanunu, neden Kırşehir Kanunu'nu savundun veya bunlara karşı durmadın?" sorusunu Samet Ağaoğlu, "şimdi ben bu teşrii işlerinden dolayı sorumlu muyum? O halde neden burada yalnızım? Kırşehir kanununa oy veren, Halk Partisi malları kanununu savunan Fetih Çelikbaş nerede? Ötekiler nerede? Onların hesabını ben mi vereceğim?" şeklinde cevaplayınca mahkeme başkanı Salim Başol, "Onu bana değil, sizi buraya tıkan kuvvete sorun" diyerek mahkemenin adilliğine bir şaibe düşürmüştür.²²

Yargılamaların sonunda, 14 Eylül 1961'de açıklanan mahkeme kararları neticesinde Samet Ağaoğlu ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılır ve Kayseri Bölge Cezaevi'ne nakledilir. Kayseri'de bir hücreye kapatılan Ağaoğlu, *Hücredeki Adam* adlı eserini burada yazar.

Samet Ağaoğlu, Kayseri Cezaevi'nde iken, eşi Neriman Ağaoğlu da Adalet Partisi'nden (AP) 1961 yılında milletvekili seçilir. Eşinin ve ailesinin gayretleri ile İstanbul Cezaevi'ne nakledilir. Daha sonra kamu haklarından yoksun kalmak şartıyla serbest bırakılır. Babasının kurucusu olduğu Anadolu Ajansı'nın hisseleri ona geçtiği için 1980 yılına kadar yönetim kurulu üyeliği yapar. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel, siyasi yasakları kaldırmadığı için Neriman Ağaoğlu AP'den istifa eder. Akabinde, siyasi yasaklar kaldırılınca Samet Ağaoğlu 1973 yılında AP'den milletvekili olmak ister ancak muvaffak olamaz.

Son yıllarını çocuklarıyla birlikte kurduğu Ağaoğlu Yayınevi ile ilgilenerek geçiren Samet Ağaoğlu, 6 Ağustos 1982 günü vefat eder.

2. Muharrirliği ve Fikirleri

a) Bir Hatıra Yazarı Olarak Samet Ağaoğlu

Samet Ağaoğlu 9 tane hatıra ve portre kitabı yazmıştır, bunlar; *Strasbourg Hatıraları, Babamdan Hatıralar, Babamın Arkadaşları, Arkadaşım Menderes, Siyasî Günlük – Demokrat Parti'nin Kuruluşu, Marmara'da Bir Ada, Aşına Yüzler, Yassıada, Kayseri ve Toptaş Cezaevi Günlükleri, Hayat Bir Macera! Çocukluk ve Gençlik Hatıraları* olarak sayılabilir.

Marc Augé, otobiyografi yazarını, "Otobiyografi edebiyatta kendini beğenerek anlatma eğiliminden ziyade, başkaları tarafından yok sayılamaz bazı tamamlıklar sayesinde zamanın içine yerleşme isteğini ortaya koyar."²³ Şeklinde tanımlar. Samet Ağaoğlu gerek içinde büyüdüğü ailede, gerek siyaset hayatında devrin ileri gelenleriyle tanışır, arkadaşlıklar kurar ve çeşitli tartışmalarda bulunur. Bunları yazarak gelecek nesillere aktarma Saikleri güttüğü iddia edilebilir. Zweig ise hatıralarını anlattığı *Dünün Dünyası* adlı kitabının önsözüne, "Hiçbir zaman şabsımı, yaşamöykümü başkalarına anlatmayı arzu edecek kadar önemsemedim. Kendimi başkışisi, daba doğrusu merkezi yapacağım bir kitabı yazma cesareti bulabilmem için, normalde tek bir neslin yaşayabileceği olaylar, felaketler ve sınavlardan

²² *Marmarada Bir Ada*, s.61.

²³ Marc Augé, *Yaşsız Zaman - Kendi Etnolojini Yazmak*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.23.

çok daba fazla şeylerin olması, inanılmaz derecede çok şeyin yaşanması gerekti."²⁴ Diyerek başlar. Nitekim Demokrat Parti'nin kuruluş ve 1950'ye kadarki olan süreçte yaşadıklarını anlattığı *Siyasî Günlük* adlı eserinin önsözünde, işbu eseri niçin yazdığını açıklar;

*"Demokrat Parti'nin târihte lâyük olduğu yeri alabilmesi, onu ön plânda temsil etmiş kimselerin hatıralarını olduğu gibi yazmalarıyla mümkündür. Aksi halde İttihat ve Terakki'nin başına gelen Demokrat Parti için de olabilir. Üçüncü, beşinci sıradan politikacılar, yazarlar 16 yılın olaylarını günlük gazetelerde bir kısmı hayâlî, bir kısmı yalan, bâzısı da maksadlı tefrikalarla perişân hâle getirip koyarlar. Böyle bir sonucu önlemenin ilk çaresi, Demokrat Parti'de sorumluluk yüklenmiş insanların hatıralarını yine kendileri yazarak bir kenara koymalarıdır."*²⁵

Daha önce şahit olunan bazı gerçeklikler yanlış yazılmış, çarpıtılmış, geleceğe olduğundan farklı şekillerde aktarılmıştır. Samet Ağaoğlu'nun derdi, bunları, hatıralarını yazarak geçmek ister. Yine Augé'nin, *"Elbette, tanım itibarıyla, hatıralar asla anlattıkları olaylarla aynı zamanda yazılmamıştır. Olaylara geriye dönerek bakmak; zamanın, yaşın ve de geleceğin nasıl şekillendiğini belirler. Kimi yazarlar hatıralarını yazmayı tercih eder, kimileri günlük tutar, kimileri açıkça hayatını anlatmak ister ve kimileri ise kendi hayatlarına açıkça ve bilinçli bir şekilde gönderme yapmaktan uzak dururlar."*²⁶

Önceki bölümlerde görüldüğü üzere, *"Daba üç beş ay önce amca diye ellerini öptüklerimin sehpalarda sallanan cesetlerine korka korka, titreye titreye baktım."* Diyen Samet Ağaoğlu belki de çevresindekilerde gördüğü bu değişimin izlerini sürmeye çalışmıştır yazdığı hatıralarda.

Hatıra türünün izlerini sözlü kültürde aramak mümkündür. Tecrübeler, deneyimler, davranış kalıpları nesilden nesile sözlü olarak aktarılmış, hayatta kalma pratiklerinin kalıcılığı sağlanmıştır. Yazılı kültüre geçildiğinde ise bu sefer yaşadıklarını daha sonraki nesillere de birinci ağızdan dinletme imkânı doğmuştur. Ong'un söylediği, *"yazanla bitap edilenin hayalde azami ölçüde canlandırılması"*²⁷ meselesi hitap edilenin kendi nesli olduğu kadar çok sonraki nesilleri de kapsar hale gelmiştir.

b) Öykücülüğü

Samet Ağaoğlu'nun 5 tane hikaye kitabı vardır. Bunlar; *Zürriyet* (1950), *Öğretmen Gafur* (1953), *Büyük Aile* (1957), *Hücredeki Adam* (1964), *Katırın Ölümü* (1965) olarak sayılabilir.

Çandır'a göre, Ağaoğlu'nun yazdığı hikayelerde kendi yaşamından izler bulmak mümkündür.²⁸ Bu bağlamda Samet Ağaoğlu'nun Kayseri Cezaevi'nde yazdığı *Hücredeki Adam* adındaki hikâye kitabında bulunan "Üç Kişi Arasında" adlı hikâye, çocukluğundan itibaren babasının etkisinde yaşayan, hikayenin kahramanı Ömer, Ömer'in nişanlısı ve Ömer'in babası Ahmet arasında geçer. Ömer, babasının kendine biçtiği hayatı reddeder ve hikâyenin sonunda babasından uzaklaşarak arzu ettiği yaşamı sürmeye başlar.

²⁴ Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Gülperi Sert, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, 3. Baskı, s.15.

²⁵ Samet Ağaoğlu, *Siyasî Günlük – Demokrat Partinin Kuruluşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, 4. Baskı, s.24.

²⁶ Augé, *a.g.e.*, s.29.

²⁷ Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, İstanbul, Metis Yayınları, 2014, 5. Basım, s.123.

²⁸ Çandır, *a.g.e.*, s. 76.

Hatıralarında gördüğümüz üzere Samet Ağaoğlu, güçlü bir baba tesirinin altında ve bu tesiri indirgemeye çalışarak sürdürür hayatını. Nitekim önceki sayfalarda alıntılındığı üzere Samet Ağaoğlu, yıllar sonra dahi, siyaset yaptığı yıllarda, babasının üstündeki tesirinin hâlâ daha devam ettiğini itiraf eder.

Hücredeki Adam'daki diğer öyküler ise “Bir Gece Yarısı”, “Hücredeki Adam”dır. Kitabın içerisindeki Hücredeki Adam isimli öyküsü, Samet Ağaoğlu'nun 1960 darbesi sonrası tutuklanmasıyla birlikte hücrede geçirdiği zaman dilimini ifade eder. Orada çektiği yalnızlığı, kimsesizliği anlattığı bu öyküsünde; hikâye kahramanı, konuşmak için gardiyanla diyalog kurmak istemesine rağmen, “*Uzatma. Sizinle konuşmak yasak.*”²⁹ cevabını alır. Hikaye kahramanını, tıpkı yazarı gibi Ankara Hukuk Fakültesi'nde okumuştur.³⁰ Ağaoğlu, kahramanın hislerini, “*Artık canım sıkılmıyordu. Aksine saatlerimin nasıl geçtiğinin farkına bile varmıyordum. Yüzlerce çeşit çiftleşme şekli düşündüm ve buldum. İğrenme, tikslenme, çekinme hislerimi kaybetmişim*”³¹ diyerek özetler.

Kitabın ilk öyküsü olan “Bir Gece Yarısı”nda, hikâyenin kahramanı bilmediği bir kentte gece yarısı tanıştığı bir kadına, kendini hislerini, “*Belki de ben, batta ne istediğimi hiç bilemedim. İnsanın en verimli kabiliyeti galiba acularının da kaynağı oluyor. Hayvanlar arasında yalnız insanın olan hayal etmek imkânı onun kafasında ve kalbinde cennetle cehennemini yan yana getirip koyuyor*”³² diyerek anlatır. Bir taraftan ölmüş abisinden, bir taraftan baba evindeki güvenli ortamından bahseder. Bölümün başında da bahsedildiği gibi, Samet Ağaoğlu'nun, yazdığı öykülere kendinden parçalar kattığı iddiası, kuvvetli savlarla desteklenebilecek düzeydedir.

SONUÇ

Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinin ileri gelen figürlerinden Ahmet Ağaoğlu'nun oğlu Samet Ağaoğlu'nun yaşamı ve siyasi hayatı incelenmiştir. Daha küçük yaşlarda, babasının evindeyken devrin önemli simalarıyla tanışan Samet Ağaoğlu, ilerleyen yaşlarında bu isimlerin bir kısmıyla beraber siyaset yapmıştır. Samet Ağaoğlu, siyaset adamı olmanın yanı sıra, edebiyat alanında da kuvvetli eserler vermiştir. 9 adet hatıra ve portre kitabının yanı sıra 5 tane de öykü kitabı yazmış, diğer alanlarda da muhtelif kitaplar neşretmiştir. Öykülerinde kendi hayatından, babasından ve oğlundan, baba-oğul ilişkilerinden parçalar bulmak mümkündür. Yazdığı hatıra ve portre kitapları ise Geç Osmanlı Dönemi figürlerinden, Demokrat Parti'nin önemli isimlerini kapsayacak kadar, uzunca bir devri aydınlatır niteliktedir. Demokrat Parti içerisinde Parti Müfettişliği ve hükümette de muhtelif bakanlıklarda bulunmanın yanı sıra, iki alanda da başarılı olan az sayıda insanlardandır.

²⁹Samet Ağaoğlu, *Hücredeki Adam*, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1963, s. 111.

³⁰*A.g.e.*, s. 113.

³¹*A.g.e.* s. 118.

³²*A.g.e.* s. 15.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Samet, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul, REK-TUR Kitap Servisi, 1967.
- Ağaoğlu, Samet, *Ayına Yüzyler*, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1965.
- Ağaoğlu, Samet, *Babamın Arkadaşları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, 3. Baskı.
- Ağaoğlu, Samet, *Hücredeki Adam*, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1963.
- Ağaoğlu, Samet, *Siyasî Günlük - Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, 4. Baskı.
- Ağaoğlu, Samet, *Strasbourg Hatıraları*, İstanbul, Güven Basımevi, 1945
- Augé, Marc, *Yaşsız Zaman – Kendi Etnolojini Yapmak*, çev. Öncel Naldemirci, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018, 2. Baskı.
- Çandır, Muzaffer, *Manisa Milletvekili – Yazar Samet Ağaoğlu: Hayatı – Sanatı - Eserleri*, Manisa, Manisa İl Özel İdaresi İl Genel Meclisi, 2013.
- Ong, Walter J. , *Sözlü ve Yazılı Kültür*, çev. Sema Postancıoğlu Banon, İstanbul, Metis Yayınları, 2014, 5. Baskı.
- Zweig, Stefan, *Dünün Dünyası*, çev. Gülperi Sert, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, 3. Baskı.
- Zürcher, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, 29. Baskı.